



**ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ
FF UK V PRAZE**

Rudolf Vlasák

Knihovnictví, informační profese, informační politika a vzdělávání

Verze 1.0

Praha

Říjen 2007

1 NOVÁ DOBA - DIGITALIZACE

Téměř všechno, co uživatel vědecko-informačního střediska, resp.knihovny plní jeho úlohu, potřebuje, je už zpřístupňováno v digitální formě on-line. Kromě všeobecně přístupných, ale ne právě přísně profesionálních informačních zdrojů na „open internetu“ je tu, opět internetovými prostředky, přístupná řada databázových center, katalogů, digitálních knihoven a dokumentových dodavatelských systémů (DDS), nabízejících své služby pod uživatelsky velmi vlídnými rozhraními. Řada odborných konferencí a seminářů přerostla do kontinuálně pokračujících diskusních skupin v elektronické podobě na internetu, a tak dokumentace z té nejoperativnější výměny informací mezi odborníky, kterou vždycky představovaly sborníky referátů, stává se opět předmětem on-line přístupu na příslušných internetových adresách. Navíc se řada informací vystavuje na internetových serverech zcela zdarma, protože někde příslušnou informační službu platí reklama, která i odborné informace na stránkách www už často nerozlučně doprovází, a v další, možná rostoucí části elektronického publikování odborných prací, jde o prestiž účasti v určitém diskusním panelu, nebo prostě o zviditelnění pro co nejširší čtenářskou obec. Uživatel, denně ohromován už i našimi klasickými hromadnými sdělovacími prostředky spoustou rad a ukázek, co všechno mu internet poskytuje, začíná si myslet, že stačí ovládnout základní funkce při zapínání a vypínání počítače a myš a má světové informační oceány na dlani. Dokonce i mnoho počítačových odborníků, neznalých však, bohužel, skutečného jádra věci "selekcí informací", poskytují nejširší veřejnosti naději, že stačí, obrazně řečeno, stisknout knoflík a počítač připojený na síť vstoupí do jakéhosi informačního universa, objeví a přihraje mu potřebnou informaci v několika vteřinách, třeba s pomocí některého z už všeobecně proslavených vyhledávacích strojů, jako jsou např. oblíbený Google, AltaVista nebo náš Seznam.

Ty tam jsou časy, kdy **Carlos Cuadra**, představitel světoznámé firmy Cuadra Associates, produkující nejrůznější podpůrné prostředky pro profesionály pracující v on-line informačním průmyslu, učil optimální rešeršní strategie profesionály, komunikující dnes ještě používanými dotazovacími jazyky s databázovými centry typu Dialog, Data-Star, STN International atd. Platí ještě jeho známá poučka, že uživatel má sedět u terminálu spolu s rešeršérem a působit podobně jako kibic při mariáši nápovědou termínů a okamžitým hodnocením relevance mezivýstupů? Fungovalo to až do druhé poloviny 90. let 20. století také u nás, v oddělení on-line rešerší Národního informačního střediska (NIS) a po jeho zrušení ještě dále v Úřadu pro veřejné informační systémy (od založení služby on-line rešerší v nejvýznamnějších světových databázových centrech v roce 1980 v tehdejší "Ústřední technické základně československé soustavy VTEI" v Praze na Žižkově – po roce 2000 se ta budova už stala sídlem Ministerstva informatiky). Přitom od uvedeného roku 1980 se u nás formou on-line rešeršních služeb ve prospěch tisíců našich vědců, lékařů a inženýrů využívalo více než deset nejvýznamnějších světových databázových center. V posledních letech se tyto služby relativně s vysokou profesionalitou rešeršérů „z povolání“ uchovaly v našich nejvýznamnějších informačních soukromých firmách Albertina Data a Medistyl. Mimo ně se rozšířily zejména na technických vysokých školách (díky grantovým prostředkům na hromadné předplatné přístupu do vybraných amerických databázových systémů), ale zde se často zúžily právě jen na ty systémy, které jsou touto cestou díky platebním podmínkám nejpřístupnější a navíc někde obsahují i digitální fondy plných textů dokumentů (EBSCO Direct, Web of Science, ProQuest aj.).

Oproti situaci před zrušením NIS se také změnila ekonomika a vůbec pojetí těchto služeb ze strany našich informačních středisek či spíše knihoven. Zatímco v ÚTZ a pak v NIS rešerše spolu s uživateli zpracovávali informační specialisté (rešeršéři) a databázovým centrům se platilo způsobem „pay-as-you-go“, čili vždy pouze za čas strávený v databázích a za data získaná na konkrétní dotaz, dnes zpravidla platíme **předplatné** jako při odebrání periodika, bez ohledu na skutečné využití takto otevřených informačních zdrojů. Oba způsoby jsou dnes i jinde na světě legitimní a nebylo exaktně vypočítáno, který z obou je pro uživatele výhodnější. Převažuje názor, že úspornější a racionálnější je, pokud jde o profesionální rešeršní službu v instituci, ten první, ale hromadné předplatné zase otevírá prostor využívat zejména elektronické fondy přímo koncovými uživateli bez zprostředkování informačním pracovníkem. Někde jsou tito uživatelé knihovnou, resp. informačním střediskem školeni i k tomu, aby si sami zpracovávali rešerše, protože rozhraní databázových systémů je uživatelsky vlídné a vzhledem k předplatnému se jim neúčtuje ani čas, ani výstupy systému, s nímž (samozřejmě zdaleka ne tak efektivně, jako zkušený rešeršér) pracují.

Zatímco v hospodářsky vyspělých zemích kontinentální Evropy se praxe plně profesionálních on-line rešeršních středisek jak v institucích, tak jako regionálních pracovišť, uchovává, v anglosaských zemích jde o knihovny (libraries) různých typů, jejichž některá oddělení svými specialisty (reference librarians) tyto služby zprostředkovávají. V poslední době se na stránkách odborného tisku právě v Anglii a USA diskutují zkušenosti s využíváním on-line informačních služeb koncovým uživatelem, kterému je předplácení jejich knihovny obdobně, jako časopisy. Jde konec konců více o využívání on-line přístupných digitálních knihoven plných textů dokumentů než o v pravém slova smyslu rešerše. Stále se však tyto už na začátku 70. let minulého století vzniklé agendy provozují jako služby s větší či menší účastí knihovníků a informačních specialistů a nikoli jako „informační a knihovnické samoobsluhy“, jak by se na první pohled mohly dnes on-line systémy databázových center a digitálních knihoven chovat. Informační podpora ne právě výzkumných a vědeckých pracovníků, ale především vývojových pracovníků v průmyslu a službách a také stále více řídicích pracovníků na různých úrovních podnikového managementu už více než sto let nekončí rešerší a zprostředkováním relevantní literatury. A jestliže vyhledávání a následné získávání vědecké literatury může být, především v humanitních a sociálních vědách, v řadě případů doménou koncového uživatele, vyšší a sofistikovanější informační úlohy, vyžadované v technice, medicíně a managementu, jsou a budou doménou informačních specialistů. Jde však o to, jak se tato informační podpora v prostředí soudobých informačních systémů, zejména komerčních služeb významných světových databázových center, bude organizovat.

2 INSTITUTE A JEJICH INFORMAČNÍ STŘEDISKA

Problém mnoha institucí, kde jde o výzkum a vývoj, orientovaný na zajištění konkurenceschopnosti produktů, včetně na mezinárodních trzích, spočívá ve skutečnosti, že se klasické rešeršní služby, založené vesměs na bibliografických, maximálně na strukturovaných faktografických databázích, mění na vyhledávání zdrojových textů a vyobrazení a že finálním produktem kvalifikované informační služby, provozované často už jen specializovanými firmami (anglicky zpravidla označovanými jako "information consultants") bývá nejen prostá rešerše. Jde o

služby, které se dříve nazývaly "studijně rozborové". Dnes bychom takové podkladové materiály pro další výzkum a vývoj a také pro manažerské rozhodování mohli nazvat "rešerše s přidanou hodnotou", ale v některých případech také jako "data mining" (česky snad "dolování dat"), případně česky nepřeložitelně „benchmarking“ (hledání a využívání prestižních vzorů pro porovnání kvality) a jindy zase studie pro „**competitive intelligence**“ (CI), česky zpravidla překládáno jako „**konkurenční zpravodajství**“. Jde v podstatě o sledování, analýzy a vyhodnocování nabídky konkurence. Vyplývá to ovšem z celkově převažujícího trendu uživatelské orientace profesionálních informačních služeb na solventnější skupiny populace, zejména na management, obchod a finančnictví. Z kdysi tradičních odvětví se v tomto zájmovém poli u nás udržely snad jen farmacie, některé agrární a potravinářské obory, ekologie, medicína a průřezově pro tyto obory ovšem také chemie. Avšak který náš elektrotechnický, strojírenský, hutnický, keramický, sklářský, textilní nebo kožedělný podnik si dnes vyžaduje pravidelnou profesionální - a tudíž dobře financovanou informační podporu? Dovede si vůbec některý z jejich dnešních manažerů v těchto oborech představit, co by to pro ně znamenalo? A kdo mu to může vysvětlit, nevede-li výzkum a vývoj, nepotřebuje-li patentovat nově vyvinuté metody, technologie, výrobky s jejich dizajny? Za informační pracovníky bojovali vždycky nikoli manažeři, ale výzkumníci a vývojoví inženýři a někdy se sami těmito informačními „servismany“ ve prospěch celého podnikového výzkumu stávali.

Zbývají vysoké školy, výzkumné ústavy Akademie věd a kupodivu ještě několik českých nově se prosazujících firem na mezinárodních trzích. Tam výzkum a vývoj rozhodně, i když ve skromných podmínkách a rozměrech, probíhá. Jenomže na našich vysokých školách ani v akademii až na výjimky nikdy nevzniklo žádné skutečné vědecko-informační středisko, i když se tak některé akademické knihovny nazývají. Tato střediska působila v podnicích už v první polovině 20. století a u nás si vybudovala vysoký stupeň kvality a také prestiže. Příkladem za všechny může být jednak už prvorepublikové technické dokumentační středisko v plzeňské Škodovce a na tuto tradici navazující projekt inženýra **Sávy Medonose**, který svojí koncepcí TDS na konci 2. světové války - viz např. studii **Josefa Schwarze** (2004) - založil pozdější výstavbu na tehdejší dobu velmi moderně fungující celostátní soustavy středisek vědeckých, technických a ekonomických informací (VTEI). Její větší část pak v průběhu 90. let v důsledku privatizace a pozdějším převzetím mnohých z našich podniků zahraničními managementy (se svými vlastními intelektuálními pracovišti včetně informačních středisek) vesměs logicky zanikla. Náš nový (často ovšem staronový) management měl jiné starosti, než podnikat výzkumem, vývojem a prosazováním výrobků na světových trzích. Lze uvést přímo alarmující příklady, např. právě ze zmíněné plzeňské Škodovky, kde byla na konci minulého století s jejím řídicím oborovým informačním střediskem likvidována i nesmírně cenná technická knihovna, nebo naposledy ze Slovenska, kde sice žádný vládní úředník v roli předsedy Úřadu pro státní informační systém typu našeho Igora Němce (později pražský radní za ODS) nezlikvidoval fungující národní informační středisko, ale kde nový maďarský vlastník obrovského chemického koncernu, známého u nás pod názvem Slovnaft, zrušil vůbec jedno z nejlepších a moderně fungujících podnikových informačních středisek zbylých z bývalé federace. Důvod je nasnadě: to nejcennější - intelektuální centrum a s ním i centrum vědecko-technických informací - je v mateřské zemi, v hlavním sídle podniku - v tomto případě ještě ke všemu nikoli v některé ze západních vyspělých demokracií, ale v postkomunistickém Maďarsku. Navíc tak, jako se v minulém století z odborných knihoven tvořila informační střediska, měnila se často ta střediska, která zbyla, zpátky na knihovny.

Bohužel, ne na knihovny plnící vědecko-technické a ekonomické informační úlohy, ale na pracoviště, zajišťující jen na nákup, katalogizaci, správu a půjčování primárních dokumentů.

3 KNIHOVNICTVÍ, VĚDECKO-TECHNICKÉ INFORMACE A INFORMAČNÍ PROFESE

Na úkor dosavadních především selekčních funkcí se začíná v informačních profesích prosazovat potřeba organizace systémů, které řídí komunikaci informací. Jde ovšem nejen o samotný proces přenosu. Komunikace informací ve společnosti, a to ve všech informačních okruzích (publicistka, společenská správa, ekonomika, vědeckotechnický rozvoj, archivnictví a kultura), znamená realizaci komplexního "komunikačního informačního řetězce". Ten je stále, tak jako odpradávná, tvořen sběrem dat a informací, jejich editací pro komunikaci (ať už v prostředí tištěných nebo elektronických médií), distribucí, výběrem, získáváním, informačním a knihovnickým zpracováním (indexace, ať už strojová nebo "ruční" a zařazením do knihovního systému "skladového hospodářství"), zpětným vyhledáváním, příp. nadstavbovým analyticko-syntetickým informačním zpracováním (tvorba nejen bibliografií nebo souborů vybraných dokumentů jako výstupů z rešeršního procesu, ale, jak už bylo uvedeno, na výstupu z informačního systému mohou být i velmi sofistikované formy informační podpory, viz např. CI, benchmarking, marketingová podpora atd.) a opět distribucí konečnému uživateli.

Protože v digitálním systémovém prostředí už nevystačíme jen s pojmy informace a dokument, začíná se pracovat s pojmy jako "digitální objekt" a "poznatek", resp. „znalost“ (anglicky se používá bez rozlišení posledních dvou českých termínů pouze výraz „knowledge“). V případě digitálního objektu jde o nově vymezované jednotky, které je možno identifikovat, označit a tak řídit proces jejich komunikace od zdroje k příjemci. Ujal se tak přirozeně také pojem označený už mezinárodně používaným anglickým výrazem "knowledge management", resp. jeho zkratkou "KM". Jakkoli je to tak trochu módní a poněkud vznešený výraz, signalizuje jedno: **rozšiřuje se jádro informační profese**. Tradičně spočívalo v indexaci a zpětné selekci dokumentů, převážně ve vědě, výzkumu, vývoji a vzdělávání. K tomu se dnes přidružuje tvorba a správa informačních databází, ovšem nikoli jako skladů ("storage"), ale jako v podstatě permanentně aktualizovaných a komunikovaných souborů digitálních objektů, a to nejen pro účely vědy, vzdělání a technického rozvoje, ale ve všech oblastech společenského života, kde jde o duševní práci.

Mění se také poněkud vztah informačního pracovníka k informacím. Domnívám se, že se tu západní svět nechal inspirovat východním, zejména japonským přístupem k informacím. Ten je dnes založen (kromě ve východních kulturách vředy zdůrazňované „vizualizaci poznání“) na vnitropodnikové informační strategii velkých firemních kombinátů (viz např. Mitsubishi). Informace tam znamená tu nejvýznamnější součást firemního majetku. Celý systém řízení firmy pak zvýrazňuje význam získávání informací a jejich transformaci na znalosti, což je už něco, co se z obecně dostupné suroviny stává vlastnictvím nejhodnotnějšího výrobního prostředku. Jde o to, aby se každému zaměstnanci jako příslušníku jedné rodiny dostalo co nejvíce, ovšem pro něho z hlediska strategie firmy relevantních informací a aby mu prostředí firmy umožnilo vybudovat si na základě těchto informací poznatkový fond, který tvoří jeho kvalifikaci. Ta je pak bezprostředně firmou využita k

jejímu celkovému prospěchu. Je třeba zdůraznit, že tu už také nejde jen o výzkum a vývoj, jak se u nás zpravidla činnost informačních útvarů zaměřuje, ale o celé spektrum pracovních úseků, které tvoří moderní podnik. Kromě tzv. "strategických informací", které byly odjakživa doménou sféry, která se u nás po celou druhou polovinu 20. století označovala zkratkou VTEI, zahrnuje moderní pojetí podnikového, resp. firemního informačního systému celou vnitropodnikovou ekonomiku, samozřejmě sledování konkurence a trhů a zákazníků se souvisejícím marketingem, ale také personalistiku, řízení výroby či služeb, skladové hospodářství a podle charakteru instituce ještě další pracovní úseky.

To, zda pracoviště poskytuje skutečně profesionální a sofistikované informační a nejen knihovnické služby, se samozřejmě odráží i v kariérním postavení špičkových informačních pracovníků. Knihovník v českém názvosloví povolání neznamena zcela a bezvýhradně, jak se u nás často mylně předpokládá, „librarian“ v anglosaském světě. Zatímco knihovníkem je velmi často jen postmaturitně v různých kursech doškolený vykonavatel služeb v jakékoli malé (a někdy i větší) knihovně, librarian v anglosaských zemích znamená plně, vesměs vysokoškolsky specializovaně knihovnický a informačně vzdělaný odborník, zpravidla v řídicím postavení knihovny. Také „library“ v anglosaském světě neznamena pouze knihovnu, ale s přídomkem „special“, „research“ či „corporation“ jde v našem slova smyslu o středisko vědeckých, resp. technických informací. Proto se také od ostatních knihovnických spolků a svazů např. v USA odbornou i společenskou stránkou své náplně velmi odlišuje SLA (Special Library Association).

Velmi zajímavý vývoj doznalo světové dokumentalistické hnutí, kterému udali smysluplný směr rozkvětu belgičtí zakladatelé později věhlasné organizace **FID** (v oficiálním celém anglickém názvu International Federation of Information and Documentation) Paul Maria Otlet a Henri Maria La Fontaine. Založena už v poslední dekádě 19. století, prodělávala jako po sinusoidě v průběhu celého dvacátého století v některých dekádách rozmach a pak zase útlum, až se právě v údobí stoletého jubilea, v polovině 90. let pod vedením prezidentky Ritvy Launo z Finska vzepjala k významné úloze, a to ve své době v globálně působící hnací sílu rozvoje informační profese směrem od dokumentalistiky k širokému spektru odborností, působících kromě vědecko-technického rozvoje i v managementu průmyslových podniků, v bankovníctví a na druhé straně ve státní správě. Začala se zabývat informační politikou v moderním pojetí, tedy nejen politikou státu směřovanou na podporu informačního zabezpečení vědy a technického rozvoje, ale na celkovou informatizaci společnosti. Tokijská deklarace FID z roku 1994 ve výzvě, kterou potom spolupodepsala celá plejáda dalších mezinárodních organizací, jednoznačně podpořila tehdy průkopnickou výzvu amerického viceprezidenta Alberta Gorea vládám všech států světa a zároveň celému světovému telekomunikačnímu sektoru k budování **„globální informační infrastruktury“** na bázi internetu. Jádrem výzvy, přednesené v tom roce na konferenci Mezinárodní telekomunikační unie v Buenos Aires, byla myšlenka, aby tato „informační superdálnice“ umožnila přístup k poznatkovému a uměleckému bohatství naší civilizace z každé školy a veřejné knihovny na světě a aby se informace svobodně šířily bez možnosti nedemokratických režimů je cenzurovat – tedy podpora demokratizace světa. Ke konci století se však ukázalo, že sama sféra vědecko-technických informací, byť rozšířena do „nevědeckých“ a „netechnických“ oborů, nezvládá ufinancování tak náročných aktivit mezinárodní organizace jen z prostředků členských organizací. Na rozdíl od sesterské knihovnické organizace **IFLA** (International Federation of Library Associations), která má k dispozici finance nejen z relativně

bohatých národních knihovnických svazů a spolků (a takové národní organizace v dokumentalistice a vědecko-technických informacích už dnes vesměs neexistují), nenašel FID potřebné zdroje, a to zejména na úkor nově vznikajících mocnějších mezinárodních organizací. Jsou to jednak např. národní i kontinentální organizace zaměřené na podporu rozvíjejícího se informačního průmyslu, jako **AIIA** (American Information Industry Association), **EIIA** (European Information Industry Association) a dokonce už celosvětově působící **GAIIA** (Global Alliance of Information Industry Associations), jednak nové mezinárodní organizace působící v oblasti podnikových informačních systémů, jako je např. Society of Competitive Intelligence Professional, a jednak se vlivem anglosaského pojetí vědecko-informační problematika soustřeďuje do institucí, zvaných, jak už bylo řečeno, „library“, i když s různými, obsah a poslání činnosti významně rozlišujícími přívlasky. Např. funkce, které jsou mimo anglosaský svět označovány jako „rešeršér“ či „informační analytik“ a působí zpravidla mimo knihovnu jako jiná součást informačního střediska, v USA, Velké Británii a dnes často i v zemích, kde se anglicky sice nemluví, ale tento jazykový vliv se stále více uplatňuje, jsou vykonávány, jak už bylo výše uvedeno, uvnitř odborné knihovny pod označením „referenční služby“. Tyto funkce a problematiku s jejich vykonáváním spojenou samozřejmě dnes už plně pokrývá právě IFLA.

To by však bylo z hlediska skutečně soudobého chápání informační profese značné zúžení. Proces rozšiřování služeb orientovaných pouze na vědu a výzkum do sféry podnikového managementu (ale i do řízení institucionálního v nepodnikatelské oblasti) lze považovat za nevratný a nikdo už asi u nás zpětně nebude zavádět něco podobného, jako byla kdysi až neuvěřitelně moderně fungující „československá soustava VTEI“. Byla ve své době (60. až 80. léta) koncipována podle vzorů, které poskytovaly soustavy vědecko-technických informací ve vyspělých západoevropských demokraciích, především ve Spolkové republice Německo a ve Francii. V první z uvedených zemí to byla koncepce výstavby odvětvových a specializovaných informačních center označovaných jako **FIZ** (Fachinformationszentrum) a ve Francii kromě odvětvových informačních středisek byla přijata navíc koncepce silného národního vědecko-informačního centra **INIST** (Institut de l'Information Scientifique et Technique). Tyto koncepce vycházely z předpokladu nezbytnosti silného profesionálního zázemí informačních služeb, o které se musí postarat kromě jednotlivých subjektů ve veřejné a v soukromé sféře také stát – z peněz daňových poplatníků. Zdůvodněno to bylo a **je dosud** vládami bez rozdílu orientace, zda spíše levicové, či pravicové, a to tím, že sám stát má zájem na rozvoji vědy, výzkumu a vzdělávání svých občanů a takto se profilujících právních subjektů. Dokonce za vlády „železné lady“ Margaret Thatcherové, zapřísáhlé zastánkyně liberálně konzervativního směru v politice i ekonomii, která prohlašovala, že Velká Británie žádnou státní informační politiku nevede, byla ze státního rozpočtu vybudována monumentální British Library jako nejen knihovna, ale současně ústřední britské vědecko-informační instituce včetně tehdy jednoho z nejvýznamnějších evropských databázových center BLAISE.

4 INFORMAČNÍ PROFESE A INFORMAČNÍ POLITIKA

Až do 90. let minulého století se za státní informační politiku považovalo především to, jak se vláda angažuje v podpoře informační podpory vědecko-technického rozvoje státu. Toto pojetí se prosadilo nejhledě na už v 70. letech probíhající rozvoj koncepce informatizace celé společnosti a

tudíž na předpoklad vstupu informační a telekomunikační technologie do podstatně širšího spektra společenského života, než je oblast, kde se uplatňují knihovnické a vědecko-informační služby. Jejimi představiteli byli v té době ovšem spíše sociologové a prognostici. Primát v postizení a pojmenování nové éry společenského vývoje, předznamenané rozvojem informační techniky a technologie, je přisuzován americkému sociologovi, později emeritnímu profesorovi Harvardovy univerzity a členu Americké akademie umění a věd - **Danielu Bellovi** (1973). Jako první na světě publikoval zásadní dílo analyzující důsledky racionalizace a prudce se zvyšující efektivity lidské práce, jestliže jsou využity moderní počítačové a telekomunikační prostředky a jejich prostřednictvím především nové poznatky. Studie, příznačně nazvaná "Nástup **postindustriální** společnosti" (The Coming of Post-Industrial Society), vystihla hlavní atributy nadcházející sociální stratifikace, kterou Bell situoval až naší dnešní současnosti - do údobí po roce 2000. Píše o "nové kvalitě života", o významu vzdělání a zejména o změně hodnotových kritérií vlastnictví - od materiálního na duševní (intellectual property). Hlavními znaky postindustriální společnosti v 21. století má být přeměna ekonomiky výrobků na ekonomiku služeb. Nepřipomíná nám to soudobá hesla nové informační politiky Evropské unie a bohudíky už také nové české koncepce státní informační politiky? Bell ovšem jako nikoli výhradně pravicově uvažující sociolog varuje před vznikem nové, elitní sociální vrstvy, ovládající potřebné znalosti typu "know how". Nezapomíná ovšem zdůraznit rozvoj vědy jako rozhodujícího zdroje nejen technických inovací, ale také politického působení, a konečně vznik nového, tzv. "intelektuálního sektoru", jako jsou tradiční sektory agrární a průmyslový.

Informační zaměstnání bylo v moderním pojetí makroekonomické kategorizace hospodářských sektorů vždy zahrnováno do sektoru služeb. Význam této vrstvy produktivních sil v moderní společnosti však důsledně zhodnotil až americký ekonom, pracovník ministerstva obchodu, **Marc U. Porat**. V díle "The information economy: definition and measurement" (1977), kterému předcházela obsáhlá studie, vycházející předchozích důkladných statistických výzkumů, vytvořil nový model rozložení podílu jednotlivých sektorů americké ekonomiky co do počtu pracovních míst existujících na pracovním trhu. Důsledkem bylo definování nového, už čtvrtého makroekonomického sektoru, který Porat označil jako sektor „informační“. V tomto trendu pojetí informačních aktivit ve společnosti pokračoval pravděpodobně dnes nejznámější prognostik postindustriálního světa, opět Američan, **Alvin Toffler**. V dodnes slavném a často citovaném díle „Third Wave“ (1980) prokázal, že tak markantní přenesení většiny nových příležitostí z oblasti materiální výroby do oblasti tvorby informací nejen v bohatých, ale i ve středně rozvinutých zemích světa, jakého jsme svědky, nevyžaduje již důkladných statistických sociálních studií, abychom si uvědomili, že se společnost mění z průmyslové na postindustriální, v níž se namísto surovin a území stává nejvýznamnějším strategickým potenciálem rozvoje informace.

I když v uvedených koncepcích stály ještě na prvním místě vědecké a technické informace, prosazovaly se už v 80. letech stále výrazněji systémy informační podpory managementu a vlivem rozvoje mikropočítačové a zejména telekomunikační techniky začaly se počítačové on-line informační systémy prosazovat i do nejširší veřejnosti. Byl to francouzský telematický videotextový systém Teletel-Minitel, který zcela průkopnický už na konci 70. let oslovil svými uživatelsky přívětivými rozhraními tisíců různých, většinou praktických informačních služeb „pro všední den i víkend“, v podstatě všechny vlastníky telefonních stanic po celé zemi. Na levných terminálech, instalovaných nejen v organizacích, ale postupně v milionech domácností, vstoupila informatizace do společnosti

tak, že už nebyla doménou informačních specialistů, ale všech, kdo se tomuto novému fenoménu z různých, vesměs dnes už směšných předsudků, nebránili. Minitel je ovšem dnes také předmětem odsudků řady francouzských propagátorů informatizace společnosti, protože pravděpodobně zbrzdil v zemi pozdější nástup internetu (mnozí konzervativně upřednostňují tento předinternetový systém, protože jsou na něj zvyklí a svou nabídkou jim stále ještě vyhovuje). Nicméně díky Minitelu a jeho variacím v dalších západoevropských zemích je tu vcelku vyspělá informační gramotnost relativně širokých vrstev obyvatelstva, před masivním nástupem internetu v 90. letech minulého století dokonce vyspělejší, než v USA.

Na rozdíl od nás, kteří jsme od informatizace, v níž hraje tu nejpodstatnější úlohu telekomunikační technika, byli totalitními omezeními právě v tomto prostředí účelově izolováni od demokratického světa (digitální komunikační sítě lze jen stěží cenzurovat), posunulo se na Západě vědomí o podstatě a cílech informační politiky státu z pouze informační podpory vědy, technického rozvoje a managementu, včetně hospodářsky orientovaných informačních systémů, na informační podporu občanských aktivit a zejména na státní správu a občanskou samosprávu. A zatímco se i v západní Evropě, která v informatizaci zaostala za USA především z důvodu dlouho přetrvávající státní monopolizace provozování telekomunikačních sítí, docházelo k jejich deetatizaci a k budování konkurenčního prostředí pro privátní provozovatele, u nás se právě v té době paradoxně pravicová vláda Václava Klause rozhodla o cestě vedené přes budování státem vlastněných telekomunikačních monopolů. Dodnes s tím zápolíme. Dělo se tak pravděpodobně i v rámci „euroskeptismu“, který také dosud v některých, nikoli nevýznamných sektorech naší politické scény, včetně skepse k informatizaci společnosti (viz úvahy pravicové opozice o potřebě zrušení Ministerstva informatiky), přetrvává. Už v roce 1993 vytyčil tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors novou evropskou informační politiku v dokumentu známém jako **Delorova Bílá kniha**. Celý název této významné koncepční studie zněl "Růst, schopnost soutěže, zaměstnanost - výzvy a cesty vpřed do 21. století" (Growth, Competitiveness, Employment - The challenges and ways forward into the 21st century). Materiálním důsledkem přijetí dokumentu Evropskou radou a Evropským parlamentem byla citelná finanční injekce povzbuzující investice do nových informačních technologií, souvisejících především s přenosem dat, a to ve výši 67 miliard ECU. Zároveň byl dán podnět ke zpracování ojedinělé koncepční studie "**Evropa a globální informační společnost - doporučení Evropské radě**" (Europe and the Global Information Society - Recommendations to the European Council) jejímuž dalšímu jednoznačnému uplatnění daly pak v letech 1994 až 1996 konkrétní výraz dokumenty vytvářené týmem špičkových evropských odborníků pod vedením komisaře **Martina Bangemanna** (tzv. Bangemannovy zprávy). Stojí v této souvislosti za zmínku, že jednou z dvaceti těchto osobností, které vytvořily na tehdejší dobu převratnou informatizační koncepci pro Evropskou unii, zejména také důrazem na demonopolizaci telekomunikací, byl předseda Evropské komise v letech 2000 až 2004, kdy se formovala koncepce „e-Europe“ a vznikl zvláštní komisariát pro „informační společnost“, **Romano Prodi**, dnešní italský premiér. V té době se zrodila evropská moderní informační politika, projevující se dnes naplno programy eEurope 2000 až 2005 a nově i2010, kde se nejvíce skloňuje zásada elektronického přístupu k informacím prostřednictvím dosažení odpovídajícího stupně informační gramotnosti pro všechny, ale současně také zásada budování vědeckých informačních sítí.

Ačkoli se v informatizačních aktivitách moderních světových demokracií uplatňují kromě politiků nejrůznější profese (zejména informatici, sociologové a ekonomové), hlavní úlohu by měli plnit

odborníci, kteří jsou anglicky označováni jako „information professionals“ – česky „informační profesionálové“, což ovšem nezní dosti přirozeně, jakož také používaný překlad „informační specialisté“ či „informační odborníci“. Dosud se projevují jen velmi nevýrazně. Je to pochopitelné, protože tato profese, veřejností obtížně odlišitelná na jedné straně od informatiků a na druhé straně od knihovníků a vědecko-informačních pracovníků, se obtížně prosazuje. Každý dnes ví, co je programátor a počítačový specialista, neboli informatik, a každý také ví, kdo je to knihovník. Už málokdo dokáže knihovníka ve vědecké knihovně odlišit od informačního analytika a řešeršera. Přitom i školy, kde se tyto profese vzdělávají (a jde často o velmi prestižní univerzity), nedokážou dosud zřetelně odlišit to, co bylo dříve chápáno jako cílové povolání jejich absolventů, na tradiční knihovnické a vědecko-informační profese a profese, pro které se zde také – a ve stále větším počtu studenti připravují – profese informačních specialistů v podnikovém managementu a státní i místní správě, ale i v bankovníctví, hromadných sdělovacích prostředcích, advokacii a v dalších prestižních oblastech – jako „ti, kdo to s informacemi a samozřejmě se soudobou informační technikou umí“. Není náhodu, že se např. absolventi studijního programu Informační studia a knihovnictví na Univerzitě Karlově v Praze (ÚISK na Filozofické fakultě) dnes tak často uplatňují právě v uvedených profesích. Mají k tomu, i když ještě ne zcela komplexní, ale přece už dosti relevantní vzdělání, které se až do akreditace obdobného magisterského oboru na Ústavu informatiky Slezské univerzity v Opavě od roku 2005 nerealizovalo na žádné jiné české vysoké škole v žádném jiném studijním programu. Základem je zpracování dat, odpovídající jejich obsahu a smyslu komunikace – jejich sběr, ukládání, vyhledávání a uživatelsky dobře přijatelné výstupní zpracování kromě jiného také v podnikovém managementu, státní správě a místní samosprávě, pochopitelně s úrazem na sofistikované metody využití informačních technologií.

Dokonale vzdělaný informační profesionál, tj. jak pro plnění knihovnických a bibliografických, resp. řešeršních úloh v knihovnách a vědecko-informačních střediscích, tak pro budování, správu a řízení informačních systémů a příslušných databází včetně jejich vytěžování i velmi náročnými metodami na exaktní vzdělání, je právě tím nejrelevantnějším odborníkem také pro tvorbu moderní informační politiky, ať už na úrovni regionu, státu, nebo v nadnárodním měřítku. Zatímco se v dřívějším pojetí této politiky, soustřeďující se převážně na státní a resortní garanci rozvoje vědecko-informačních systémů, tito pracovníci významně účastnili (i u nás sehrávali důležitou roli v průběhu 60. až 90. let minulého století), v nově chápaném pojetí této politiky převzali do značné míry jejich úlohu vedle politiků informaticí, telekomunikační specialisté, právníci a ekonomové. Děje se tak globálně. Např. i v USA se dnes zamýšlejí někteří autoři nad zbytečně promarněnými příležitostmi původně knihovnicko-informační profese – uplatnit se svými specifickými a jinými obory nenahraditelnými znalostmi práce s daty a informacemi. Dokonce se objevují ne právě do důsledků promyšlené návrhy na přejmenování škol a studijních programů s vypuštěním slova „library“ a jeho nahrazením např. výrazem „competitive intelligence“ (viz např. články **Kathy Shelferové** a **Abby Goodrum** nebo **Infielda Neila**), jako by nestačil už zavedený pojem informační vědy. Ovšem pojetí oboru s informačně vědním teoretickým základem je nutné stále aktualizovat a nekonzervovat je jen v oblasti knihovnictví a vědecko-technických informací.

Až neuvěřitelný prostor pro jeho rozvoj dnes otevírá ve všech vyspělých demokraciích zahájená výstavba systémů, označovaných všeobecně anglickým výrazem „e-government“ a spolu s tím také rozvoj „e-democracy“. Zároveň se do všech organizačních prvků společenského života prosazuje

pojetí informačního systému jako jádro veškerých mechanismů jejich řízení a fungování. To není zdaleka jen otázka informatiky a jejich hardwarových a softwarových nástrojů. **Jde zejména o data – o jejich obsah, formu, vzájemné vztahy a souvislosti, o syntax struktur jejich komunikace a ukládání tak, aby je bylo možné zpětně vyhledat, o selekční a dotazovací jazyky, o rešeršní strategie pro nebibliografické informační fondy, o analytické vyhodnocovací metody na statistickém základě, o systémové otázky organizace a řízení informačních systémů a služeb všeho druhu, jakéhokoli uživatelského zaměření a v jakékoli organizaci či podniku.** Ve kterém jiném, než informačním oboru, lze k těmto úlohám nalézt odpovídající prostředky a metody? Kdo jiný, než informační profesionál, má stát v samotném čele provozu informačních systémů, na nichž dnes stojí (a padá) kvalita řízení všech typů organizací, ať už jsou to podniky, úřady či jakýkoli typ veřejnoprávních institucí?

4.1 NOVÉ CÍLE VZDĚLÁVACÍHO PROCESU PRO NOVÁ INFORMAČNÍ I KNIHOVNICKÁ POVOLÁNÍ

Už zhruba v polovině 80. let se v americkém akademickém světě začal v souvislosti s modernizací řízení univerzit prosazovat nový post na prorektorské úrovni. Během deseti let se pak zcela ujal pro toto místo výraz **CIO** (Chief Information Officer). Dokumentuje to mimo jiné známý výzkumný projekt na univerzitě státu Minnesota dotovaný 600.000 US\$ od amerického ministerstva školství. Byl zaměřen na výzkum optimální organizace informačního zabezpečení univerzity v nových podmínkách vytvářených moderními síťovými prostředky namísto končící éry výpočetních center. Proběhl dvoufázově, nejprve v letech 1987-89 a poté ještě v údobí 1990-93. Jeho realizačním výstupem se stal nový model struktury řízení, založený na integraci všech informačních činností na univerzitě pod CIO na úrovni manažera s relativně velkými pravomocemi (a ovšem s tím korespondující odpovědností). Tomu byla podřízena veškerá výpočetní a telekomunikační technika včetně software a také všechny celouniverzitní informační aktivity. V tom byly zahrnuty také informační zdroje včetně univerzitní knihovny s její sítí fakultních a ústavních či katederních knihoven. Pro tento účel byla integrována informatická pracoviště včetně personálu bývalého výpočetního střediska, síť knihoven na univerzitě a veškeré činnosti podporující administrativu, včetně podpůrných počítačových a telekomunikačních prostředků hospodářského a personálního řízení školy, samozřejmě včetně managementu vlastních studijních programů. Vytvořila se tak integrovaná síť informačních služeb založená na maximalizaci formy samoobslužného využívání na decentralizovaných klientských stanicích.

O čem to svědčí? Domnívám se, že o měnícím se obrazu informační profese. Vznikla ve starověkých knihovnách, rozšířila se na bibliografii a na přelomu minulého a tohoto století vstoupila do průmyslu a také do obchodního i finančnického podnikání jako dokumentalistika (viz světové hnutí založené Otletem a La Fontainem, známé ve druhé polovině 20. století pod zkratkou FID, nebo také aktivity firmy, založené pány Dunem a Bradstreetem už v polovině 19. století, dnes špičkového producenta firemních databází). Tato profese se pak v posledních dekádách 20. století prosadila zejména díky vynálezu a pak až neuvěřitelnému vývoji výpočetní techniky umocněnému digitalizací telekomunikací, jako významný obor s nadstavbou vědeckých výzkumů v rámci informační vědy

(prvně etablované v USA jako "information science" v 60. letech minulého století). Bývá definovaná zpravidla širokým, víceoborovým záběrem zkoumání vlastního předmětu zaměření, kterým je sběr, vstupní zpracování, ukládání, zpětné vyhledávání, výstupní zpracovávání a šíření informací ve společnosti. Jde o systémově pojatý komunikační proces mediálně zachycených, znakovými systémy interpretovaných poznatků ve společnosti. Tímto předmětem zkoumání a zejména pak pro praxi vyvíjenými metodami a technologiemi zvládnutí procesu komunikace informací ve společnosti je tento obor **nezaměnitelný** s jinými vědními i praktickými obory. Jde, jak bylo řečeno, o obor společenskovědní (ale nikoli humanitní), na rozdíl od informatiky jako oboru technického, který je zde ovšem významně aplikován, podobně, ale mnohem výrazněji, než třeba lingvistika (selekční jazyky), matematika (informetrie, bibliometrie) psychologie (práce s uživatelem informací, rozhraní informačního systému zejména vůči koncovému uživateli) nebo uměnovědní disciplíny (pro veřejné knihovny).

Skutečnost, že ve zmíněném výzkumném projektu v Minesotě a také všude jinde při charakteristice funkce CIO, dokonce už nejen v akademickém světě, nestojí na prvním místě vzdělání inženýrské informatické, ale informační, kombinované s právní a ekonomickou erudicí, svědčí o další extenzi informační profese, která se vyvinula z knihovnictví a dokumentalistiky. To se ovšem začíná odrážet také v informačním vzdělávání. Významu zde nabývají předměty vedoucí ke schopnostem organizovat a řídit informační toky, definovat obsah a uživatelské rozhraní systémů zpřístupňující informační databáze a samozřejmě aplikovat ekonomické a právní vědy právě tak, jako prostředky výpočetní a telekomunikační techniky. Je zřejmé, že jsme na prahu nového směru v pojetí vzdělávání informačních specialistů, včetně knihovníků. Jde o to, jak rychle a v jakém úhlu pohledu se tento směr uplatní také v našem vzdělávacím systému.

Je třeba zdůraznit především tři **zásady**: Zaprvé – to, že se zde objevil tak široký prostor pro „neknihovnická“ informační povolání, v žádném případě neznamená, že bychom na knihovnictví jako na fundament celé informační profese, měli rezignovat. Zadruhé – že odborné vzdělání se dnes strukturuje do různých aprobačních stupňů a zároveň do různých specializací, z čehož vyplývá, že i knihovnictví, jako jen jeden ze specializačních směrů, i když z nejvýznamnějších, se ještě dělí přinejmenším na orientace směřující absolventy studia buď do veřejných knihoven, nebo do knihoven jako součástí institucí pracujících ve vědě, výzkumu a technickém rozvoji, nebo do knihoven existujících jako sbírky vzácných historických písemností a tisků. A zatřetí – že proti sobě nelze, jak to v některých případech činí zejména naše starší knihovnická generace, stavět technickou (informatickou) a společensko-vědní orientaci vzdělávacího programu. Co tyto tři zásady v reálných „českých“ podmínkách vzdělávání, především vzdělávání vysokoškolského, znamenají?

Původní knihovnická a návazně na to vědecko-informační vysokoškolská stolice vznikla a do konce 80. let minulého staletí se realizovala v převážně humanitním i a zčásti sociálními vědami zcela ovlivněném prostředí Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a také (alespoň ve formě kombinovaného studia) na půdě Masarykovy univerzity v Brně. Zcela logicky vznikly po Listopadu 89 nové vysokoškolské knihovnicko-informační obory na Slezské univerzitě v Opavě a denní studium knihovnictví na MU v Brně, ovšem stále v tomto víceméně humanitním prostředí. Významnou úlohu v modernizaci vyššího než středoškolského knihovnicko-informačního vzdělávání sehrála pražská Vyšší odborná škola informačních služeb v Praze. Zde se z původní střední knihovnické školy v 90.

letech minulého století velmi rychle vyvinula moderní, západním modelům zcela odpovídající škola na úrovni typu „polytechniky“ v britském pojetí, či „Fachhochschule“ v německé tradici. Výuka zde dosáhla úrovně už v podstatě vysokoškolského vzdělávacího procesu. Protože se tato škola nevyvíjela jako součást filozofické fakulty (a také proto, že její finanční situace jako vyšší odborné školy byla lepší, než do jaké se dostaly filozofické fakulty našich univerzit), dokázala se etablovat jako skutečně moderní studium tří informačních specializací (služby knihoven, podnikové informační služby a služby muzeí a galerií), které skýtají i do budoucna bezproblémové praktické uplatnění svých absolventů. Ne náhodou se právě této škole podařilo akreditovat ve spolupráci s Karlovou univerzitou a pod její garancí také bakalářský studijní program informačních studií a knihovnictví. Ústavu informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě UK se jako první a jediné naší vysokoškolské katedře, vzniklé na bázi knihovnictví a vědecko-informačních specializací, podařilo (po velkém boji až v roce 1996) **získat akreditaci doktorského programu, a to v informační vědě**. Její programy bakalářských a magisterských studií, oba samozřejmě s informačně vědním teoretickým základem, jsou však uvnitř výrazně diferencovány a zejména pak program magisterský svým členěním zásadním způsobem zohledňuje především dnes už poznané potřeby specializací rozvíjející se **celé** informační profese. To znamená, že vzdělává nejen knihovníky, bibliografy a rešeršéry, ale také další informační profese, které s knihovnictvím mají společné prakticky jen to, co kterýkoli jejich uživatel z jiného než informačního oboru. Tím ovšem není řečeno, že základy knihovnictví, společné jak veřejnému, tak oborově specializovanému, nejsou součástí také specializací v konečné profesní realizaci „neknihovnického“ charakteru. I tito informační specialisté, např. projektanti, budovatelé a správci informačních systémů na úradech státní správy a veřejné samosprávy nebo v soukromých firmách musí znát profesionální zásady práce s primárními i sekundárními informačními fondy – jejich akvizici, katalogizaci, ukládání a případně i evidenci půjčování. Samozřejmě už ale nemusí hlouběji proniknout do kultury, umění, do specifik práce s dětským čtenářem, s dospívající mládeží či zase se seniory a vůbec do managementu veřejné knihovny. Na druhé straně se však do magisterského vzdělávacího programu informačních studií a knihovnictví na pražské Karlově univerzitě i opavské Slezské univerzitě nově implementují předměty zcela nehumanitního charakteru, jako je např. XML, matematicky orientované výzkumné metody a logika, problémy umělé inteligence a expertní systémy apod. Tato extenze vzdělávacího procesu směrem k exaktním, včetně zejména informaticky orientovaným disciplínám, je vyvolána právě vnímáním vakua, vznikajícího v oblasti kvalifikovaného personálního zabezpečení racionálně fungujících informačních systémů a služeb, založených na soudobých prostředcích výpočetní a telekomunikační techniky, jejichž převládajícím výrazem se stal internet.

Vzhledem k požadavkům reálného pracovního trhu v dnešním informatizovaném a stále hlouběji se informatizujícím světě se čím dál tím výrazněji projevuje potřeba specialistů, kteří tvoří **most** mezi počítačovými odborníky, vytvářejícími hardwarové a softwarové prostředky, neboli, jak se dnes už mezinárodně tato sféra nazývá – ICT (information and communication technology), a koncovým uživatelem informačních systémů a služeb na těchto prostředcích vybudovaných. Tímto mostem jsou právě aplikace ICT v nejrůznějších formách a věcných zaměřeních informačních systémů. Na tomto koncepčním předpokladu byl **na Slezské univerzitě v Opavě úspěšně akreditován** a na jejím Ústavu informatiky od října roku 2005 realizován magisterský studijní **obor Informační a knihovnická studia**. Jde, jak už bylo řečeno a je třeba to znovu a znovu zdůrazňovat, o data, o jejich

obsah a formu a **současně** také o systémové řešení, organizaci a chování celého procesu jejich sběru, zpracování, ukládání, výstupních transformací a šíření a ve stále častějším případě také o komerční stránku jejich existence na informačních trzích. A současně jde o co nejhlubší vzdělanost v metodách a technologiích počítačového zpracovávání informací. Z toho pramení potřeba takového vzdělávání, které by právě tuto specializaci, beze sporu s vysokým potenciálem perspektivního společenského uplatnění, vytvářelo. Nejde však o jakýsi zcela nový vzdělávací směr, ale vlastně o posun, i když velmi radikální a zdaleka ne snadno realizovatelný a všemi akceptovatelný. Jde o posun stávajícího, standardně zavedeného knihovnicko-informačního vysokoškolského programu o krok směrem k profesím, které vytvářejí základ kvalifikace informačního manažera, uplatňujícího se ve všech současných i nově se tvořících oblastech nasazení ICT jako základního pracovního prostředku fungování organizace, ať už v průmyslu, obchodu, službách, státní a místní správě a také samozřejmě ve vědě a v kultuře a tudíž také ve veřejném knihovnictví.

5 ZÁVĚR

Je zřejmé, že ne už všechny informační směry a specializace vysokoškolského vzdělávání jsou dnes svým charakterem a zejména potřebami obohacení výuky o různé nehumanitní obory tak vhodně zasazeny do prostředí filozofických fakult, jako tomu bylo dříve. I v zaměření na veřejné knihovnictví je už v současnosti (a v budoucnosti ještě daleko více) nezbytné velmi důkladné informatizační vzdělání. Vedoucí pracovníci veřejných knihoven získají prestiž v regionu, kde jejich knihovna působí, nejen znalostí literatury, umění a psychologie čtenáře, ale dnes už neméně i znalostí práce s výpočetní a telekomunikační technikou, znalostí, která přesahuje úroveň běžného čtenáře. A rýsuje se už nová knihovnická specializace, orientovaná zcela jen na práci s digitálními primárními fondy. Pojem, který se už v polovině 90. let minulého století začal pojmenovávat anglickým výrazem „cybrarian“ a také „one-man-library“, stále zřetelněji vystupuje do popředí v souvislosti s rostoucím podílem buď alternativně s tištěnými, nebo už jen digitálně vydávanými publikacemi. Nejsou to už jen stávající knihovny, které budují vlastní digitální fondy a stávají se tak „hybridními knihovnami“. Sama nakladatelství ve stále větší míře elektronické verze svých publikací nedistribuuji na pevných přenosných nosičích jednotlivým knihovnám, ale vytvářejí vlastní digitální knihovny, někdy už konkurující menším databázovým centrům. Ty čtenářům standardních knihoven zpřístupňují své fondy on-line, ať už prostřednictvím těchto knihoven, nebo, podle mého názoru, v nedaleké budoucnosti koncovým uživatelům už pokud možno přímo, viz např. nabídky nakladatelství, které jsou např. registrovány spolu s databázovými centry jako provozovatelé komerčních on-line informačních služeb v seznamu renomované firmy **Thomson Gale** (2003). Jde zejména o tak významné nakladatelské systémy, jako jsou Academic Press, Elsevier Science, Oxford University Press, Springer-Verlag nebo John Willey & Sons, které už on-line vystavují desítky titulů periodik a také monografií a jiných typů dokumentů. Tím se sice poněkud zužuje prostor zejména odborně specializovaným knihovnám, ovšem vytváří se naopak nový prostor pro knihovnický a současně dobře informaticky vzdělané specialisty, a to při budování a provozování těchto elektronických, on-line sloužících knihoven přímo v nakladatelstvích. A možná není daleko doba, kdy se bude knihovnický podnikat: „cybrarian“ nakoupí od více nakladatelství licenci na on-line

zpřístupňování speciálně vybraných souborů titulů z jejich produkce a obdobně, jako dnes velká světová databázová centra, ale o mnoho přehledněji a uživatelsky přátelštěji, nabídne komerční služby nejen jako on-line čtení, ale také možnost importu pro následné vytištění či uložení do čtenářova PC pestré spektrum všech možných typů publikací, včetně krásné literatury.

Na druhé straně je stále nespornější, že vzdělání a profese, které v knihovnictví de facto kotví, nemůže se pouze v knihovnictví de jure zapouzdřit. **Anglosaský model** knihovnictví, který dnes právě v nepochopení rozdílu mezi knihovnictvím, dokumentací a informačním managementem, jak bylo na příkladu diskuse okolo problému zvaného „L-word“ ukázáno, **selhává**, nelze už chápat jako vzor. Proti tomu se naopak jako životaschopný i v nových podmínkách totální informatizace světa ukázal model prosazovaný už od dob vzniku FID, který, aniž vylučuje či znevažuje knihovnictví, odlišuje jej od dokumentace a pak od nadstavbových, stále sofistikovanějších prací a služeb informačních, od knihovnictví už často dosti vzdálených. Je zřejmé, že knihovníci, kteří ulpívají na pojetí knihovny jako univerzálního institucionálního výrazu i v soudobém informačním průmyslu a ve světě informačně pojatých společenských aktivit v celé univerzalitě moderního pojetí informatizace společnosti, nemohou už dnes obstát. Staví-li to, co knihovnictví a knihovny přesahuje, buď násilně do jejich rámce, nebo na druhé straně do humanitně a sociálně orientovaným oborům vzdálené (a knihovnictví jakoby cizí) inženýrské, informatické profese, ochuzují tím obor, který má dnes a zejména zítra tolik co říci do celospolečenského demokratického rozvoje.

6 LITERATURA

SCHWARZ, Josef. *Sáva Nedonos – zakladatel, propagátor, dokumentalista*. Ikaros [online], březen 2004, dostupný na <http://www.ikaros.cz/clanek.asp?ID=200402008>

WILLIAMS, M.E. *The state of databases today: 2003*. In: Gale Directory of Databases. Vol. 1“ Online Databases 2003, Part 2. New York : Thomson Gale 2003, s. XVII-XXIX.

BELL, Daniel. *The coming of post-industrial society*. New York : McGraw Hill 1976. 375 s.

PORAT, Marc U. *The information economy: definition and measurement*. Washington : Dept. of Commerce 1977. 132 s.

TOFFLER, Alvin. *The third wave*. New York : William Morrow 1980. 246 s.

SHELFER, Kathy - GOODRUM, Abby. Competitive Intelligence as an Extension of Library Education. *Journal of Education for Library and Information Science* [H.W. Wilson - EDUC], 41, no. 4, s. 353-361.

NEIL, Infield. *Don't Mention the "L" Word*. *Information World Review*, 124, (April 1997), s. 26.

Gale Directory of Databases. Vol. 1“ Online Databases 2003, Part 2. New York : Thomson Gale 2003, XXIX, 1881 s.